

Daliborka Popović¹¹

Uloga škole u razvijanju veština za upravljanje konfliktima

Sažetak

U radu se polazi od određenja konflikta, kao konstrukta koji je rezultat postojanja razlika, zatim se razmatra njegovo poreklo, elementi i ishod. S obzirom na to da je ishod konflikta zavistan od načina njegovog rešavanja, cilj rada je usmeren na sagledavanje strategija škole, u kreiranju školskog konteksta koji će biti u funkciji razvijanja veština učenika za upravljanje konfliktima. U osnovi školskih strategija, sadržan je princip nenasilne komunikacije, koja otvara prostor razumevanja različitosti, prihvatanja drugačijeg i sagledavanja višedimenzionalnih perspektiva radi ostvarivanja dobrobiti sukobljenih. Za

¹¹ Državni univerzitet u Novom Pazaru, Departman za filozofske nauke
daliborka.p76@gmail.com

sp provođenje navedene strategije, ključnu ulogu imaju nastavnici, koji svakodnevnim postupcima doprinose pozitivnoj školskoj klimi u kojoj se ostvaruju vršnjačke interakcije, što se može smatrati poželjnom pedagoškom implikacijom.

Ključne reči: *konflikti, škola, nasilje, nastavnici, nenasilna komunikacija.*

The role of the school in developing conflict management skills

Summary

The paper starts with the definition of conflict, as a construction that results from the existence of difference, then its origin, elements and outcome are discussed. Given that the outcome is conflict, depending on the way it is solving, the aim of the paper is to look at the strategy of the school, respectively, in creating a school context that will serve to develop students' conflict management skills. At the core of school strategies is the principle of nonviolent communication, which opens the space for understanding diversity, accepting something different, and seeing multidimensional perspectives for the benefit of the conflicted. Teachers play a key role in implementing this strategy, contributing to a positive

school climate in which peers interact, which can be considered a desirable pedagogical implication.

Key words: *conflict, school, violence, teachers, non-violent communication.*

Uvod

Konflikti su prisutni u svim nivoima društva i u svakom sistemu. Između pojedinaca, u okviru porodica, organizacionih grupa, zemalja, religija, političkih ideologija. Očitavaju se u situacijama u kojima su prisutni međusobno inkompatibilni ciljevi (Deutsch, 1949; Mitchell, 1981), uz jasnu manifestaciju suprotnosti među pojedincima ili članovima grupa, a koje se prepoznaju kroz njihove neusklađene akcije (Rot, 2004), bilo verbalne ili neverbalne. Konflikti naime nastaju kao rezultat suprotnih ciljeva, ali i nedostatka informacija, posedovanja dezinformacija, razlika u vrednostima i principima, usled neravnopravne raspodele resursa ili potrebe da se oстане pri svom stavu. Konflikt je rezultat razlika, a ne razlog njihove pojave. Njegov intenzitet i ishod uslovljava upravo značajnost razlika.

U okolnostima kojima dominiraju suprotnosti, preduzimaju se akcije koje su usmerene na suprotstavljanje drugima, uz obavezno prisustvo uverenja da bi ostvarenje tih suprotnih interesa, osujetilo mogućnost ostvarivanja interesa drugih (Galtung, 2010). Da bi se

konflikt manifestovao, neophodno je prepoznavanje suprotnosti interesa kod drugih. Konflikata jedino nema ili se prevazilaze, ako postoji korelacija u ciljevima pojedinaca, te ako pojedinci uspevaju da ostvare svoje ciljeve ili odustanu od njih. Sami po sebi, konflikti ne predstavljaju problem, već problem predstavlja način njihovog rešavanja, ishodi proističu upravo iz načina njihovog rešavanja.

U radu je izvršena analiza osnovnih odrednica i porekla konflikata, kao i mogućnosti prevazilaženja negativnih posledica, uz dalje apostrofiranje značaja školskog sistema u tom smislu i nastavničkih strategija posmatranih kao pretpostavke za razvijanje veština upravljanja konfliktima.

Odrednice i poreklo konflikta

Iako su u prisutni u različitim društvenim formacijama od kada postoji komunikacija, fenomen konflikta razrađuje Morton Dojč (Deutsch, 1949) u svojoj teoriji saradnje i nadmetanja, tek u drugoj polovini 20. veka. Dok bihevioristički, geštaltistički i psihoanalitički

pristup ističu ideju o nenormalnosti svakog konflikta, kao i značaj osećaja zadovoljstva i priznavanja u komunikaciji i potrebi prilagođavanja u konfliktnim situacijama, Dojč (Deutsch, 1949) naglašava da tenzije među ljudima nastaju iz njihovih ciljeva i razrađuje tezu o tome da oni mogu imati i pozitivne. Apostrofirajući pozitivne strane konflikta, navedeni autor skreće pažnju na činjenicu da ljudi i sami često svesno izazivaju konfliktne situacije u koje ulažu napor i savladavajući teškoće dolaze do napredka. Od pojave Dojčove teorije, ranije učvršćeno polazište da su konflikti nužno negativni, zamenjuje se paradigmom koja potencira da po pravilu, konflikti sadrže konstruktivni potencijal za lični i društveni razvoj i mogu biti osnova za bolje razumevanje i prevazilaženje nesporazuma (Popadić i sar. 1996). Neki autori (Rot, 1994) čak ističu da beskonfliktno stanje i kada je prisutno, ne podrazumeva ujedno i stanje boljih odnosa. Shodno navedenoj tvrdnji, ne može se reći da je takvo stanje idealno za čoveka. Naprotiv, takvo stanje može biti nepovoljno po socijalni razvoj, jer može dovesti do odsustva kritičkog promišljanja, stagnacije ili nazadovanja u određenim komunikacionim situacijama, pa čak i do

agresivnog reagovanja. Konfliktno stanje stoga treba posmatrati kao krizu, koja se zavisno od pristupa u rešavanju može pojačati ili prevazići, udaljiti ili zbližiti ljude.

Iako svaki konflikt ima svoje specifičnosti, Johan Galtung (Galtung, 2010) je pomoću trougla ABC predstavio zajedničke elemente svakog konflikta (Attitudes, Behavior, Contradictions) i njihov međuticaj. Prema mišljenju navedenog autora, da bi se govorilo o konfliktu, neophodno je postojanje konfliktno situacije, konfliktnog opazanja i konfliktnog ponašanja. Konfliktnu situaciju opisuje kao različitost opazanja i međusobnu neusklađenost ciljeva, što izaziva konfliktna opazanja i formiranje stavova kao rezultat različitih očekivanja. Opazanja i osećanja koja prate konfliktnu situaciju dovode do konfliktnog ponašanja, odnosno uslovljavaju aktivnosti koje bi drugu stranu navele da promeni svoje ciljeve ili odustane od njih. Da li će konflikti biti orijentisani ka saradnji ili nadmetanju, zavisi od pristupa njihovom razrešavanju, odnosno razumevanja konfliktno situacije. Konfliktna situacija se dalje opisuje kao varijetet međusobno suprotstavljenih tendencija u bilo kom

dinamičkom sistemu, bilo da je reč o sukobu interesa između grupa ili o konfliktu na individualnom planu, istovremenoj aktualizaciji suprotnih motiva, potreba ili želja.

Shodno tome, uzroci konfliktnih situacija se mogu podeliti na: individualne, organizacione i komunikativne (Popadić i sar., 1996). Navedeni autori individualne uzroke opisuju kao nesklad između vrednosti, stavova, interesa i mišljenja pojedinaca, karakteristike ličnosti i dovode do unutarkonfliktnih situacija, opažanja i ponašanja. U organizacione uzroke spadaju veličina grupa, razlike među članovima grupe ili tima, sistem nagrađivanja, organizacija zadataka i raspodela moći, dok se u komunikacione uzroke ubrajaju teškoće komunikacione prirode: dvosmislenost u komunikaciji, neadekvatna informisanost, različiti pristupi konfliktu i slično. Uzroci iz sve tri kategorije su redovno prisutni u manjoj ili većoj meri, ali se na svaki od pojedinačnih uzroka u navedenim kategorijama može uticati takođe u manjoj ili većoj meri. U zavisnosti od uloženog truda i uspešnosti pre svega u komunikaciji, konflikti se uspešno mogu prevladavati i pozitivno uticati na razvoj, što je

posebno skreće pažnju na značaj učenja strategija njihovog prevladavanja u školskoj praksi.

Iako najčešće posmatrani u negativnom svetlu i situacije koja donose štetu, prema Dojču, konflikti uvek nose potencijal za razvoj pozitivnih unutarkonfliktnih odnosa orijentisanih ka saradnji i konstruktivnom razrešenju. Konflikt naime ne mora podrazumevati uvek destruktivnost, nego i mogućnost za napredak. S obzirom na to da se konflikt definiše kao rezultat sukoba različitih ponašanja, motiva, potreba, interesa, mišljenja ili suprotnih vrednovanja, Pijaže veruje da učestali konflikti između dece mogu biti veoma značajan uslov kognitivnog razvoja (Botvin & Murray, 1975). Navedeni autori ističu takođe veoma važnim način na koji se otvara mogućnost razvoja konflikta. Komunikacija koja se zasniva na moralnom optuživanju, upoređivanju, poricanju odgovornosti, demonstraciji moći, kažnjavanju, etiketiranju i osuđivanju, nepoželjna je jer blokira saosećanja, dovodi do udaljavanja sagovornika ili produbljivanja sukoba i postaje uvod u nasilje. Suprotno takvoj komunikaciji, a u cilju predupređivanja negativnih konfliktnih ishoda, neophodno je uspostavljati kulturu

saosećajne i nenasilne komunikacije koja se usmerava na traženje rešenja, a ne na optuživanje. Osnovni cilj procesa nenasilne komunikacije je da se postigne saosećajno slušanje drugih. Na taj način mogu jasno da se sagledaju i sopstvene i tuđe potrebe, kao i da se lične potrebe saopštavaju tako da drugi saosećaju. Jer, nenasilna komunicirati znači uvažavati sebe i druge, brinuti o sebi i svojim potrebama, na način koji nikoga ne povređuje. U slučaju nekontrolisanja konflikta i prevladavanja nasilne komunikacije, on dobija na težini i vodi u frustracije, koje uzrokuju agresivne reakcije i nasilje. Lek za prevenciju takvih stanja, Galtung (Galtung, 2010) vidi u rešavanju sukoba empatijom, nenasilnom komunikacijom i kreativnošću. Takav pristup je smatra, stvar izbora za postizanje i očuvanje mira.

Sukob koji je u osnovi konfliktnog ponašanja, proizilazi iz sklonosti koje se različito tumače u nekim teorijama. Predstavnici frustracione teorije na primer, sklonost ka sukobima opisuju kao odnos prema drugima koji je uslovljen frustracijom, odnosno prekidanjem ili zabranom nečega do čega je osobi stalo (Štajnerberger i sar., 2006). Teorije socijalnog učenja s druge strane,

zastupaju tezu da su konfliktne reakcije posledica učenja, odnosno imitacija konfliktnog modela, dok kognitivne teorije postupanje u sukobima opisuju kao posledicu prisustva nesigurnosti u konfliktnoj situaciji i reakcije na strah. Kako će se u situaciji straha ponašati pojedinac zavisi između ostalog i od njegovih kognitivnih struktura i procena konfliktne opasnosti (Bandura, prema: Fulgosi, 1983). Objašnjenje konfliktnog ponašanja iz aspekta kognitivne teorije, govori naime o intelektualnom i obrazovnom nivou pojedinca kao značajnom resursu za prevenciju konflikata i agresivnog ponašanja. Ishodi konflikta i efekti na dalju interakciju variraju u zavisnosti od vrste odnosa i primenjenih strategija za njegovo rešavanje, što pred školu postavlja veoma važan zadatak.

Rezultati nekih istraživanja (Savović, 2002) koja su imala za cilj ispitivanje mišljenja nastavnika o uzrocima konfliktnog ponašanja učenika u školi, pokazuju da tri četvrtine ispitanih nastavnika uzrok vidi u opštoj društvenoj krizi. Dok jedan deo nastavnika krivi roditelje i medije, drugi deo njih je svestan lične odgovornosti za vaspitni rad, te ističu da im je potrebna stručna pomoć kako bi se suočili sa problemima konfliktnih situacija koje

često prerastaju u nasilje. (Ibid: 268). Kada je reč o uzrocima konflikata koji se vezuju za školu, neki autori (Stajić i sar. 2006) navode: masovnost učenika u školi, imitiranje vršnjaka, imovinu učenika (u smislu isticanja skupe i firmirane garderobe, velikih džeparaca, mobilnih telefona i sl.) i imovinu škole (kao što su računari, video bimovi i sl.). Shodno postavkama navedenih teorija i prepoznatih uzroka konfliktnih situacija u školi, njena uloga treba da bude usmerena na razvijanje strategija sistemskog prevladavanja konflikata, ali i veština učenika za upravljanja konfliktima.

Pretpostavke razvijanja veština za upravljanje konfliktima u školskom sistemu

Iako su konflikti svakodnevne pojave u svim sistemima, sistem u kome su oni čini se najvidljiviji je škola. Navedena tvrdnja se može posmatrati kroz pretpostavku ueničkog deficita veština za upravljanje konfliktima, te u situacijama neslaganja često mogu biti prisutna agresivna konfliktna ponašanja. Da bi se takva ponašanja predupredila, neophodno je kreirati školsku

klimu koja će se pozitivno reflektovati na ponašanje učenika. U pozitivnoj školskoj klimi, kojom dominira prihvatanje i posvećenost odraslih, u kojoj učenici razvijaju osećaj pripadnosti školskom sistemu, od najranijeg uzrasta učenici razvijaju veštine pozitivnog izražavanja konfliktne energije i konstruktivnog delovanja. S druge strane, školska klima koju karakteriše netolerantnost i česti sukobi između nastavnika i učenika, dovode do češće pojave međuvršnjačkih konflikata koji rezultiraju agresivnim ponašanjem i nasiljem. Polazeći od činjenice da konflikt može dovesti do ličnog i društvenog rasta i razvoja, strategija razvijanja veština za upravljanje konfliktima treba da bude usmerena na učenje nenasilnih metoda komunikacije, pre svega kroz model ponašanja nastavnika. Osnova takve komunikacije podrazumeva strpljivost i razvijenu svest o ekologiji, odnosno brigu o uticaju i posledicama komunikacije i o sveukupnim odnosima u školi. Iako su uzroci konfliktnih situacija još uvek „siva zona“ jer se ne može sa sigurnošću odgovoriti na pitanje šta to tačno aktivira agresivna konfliktna ponašanja među vršnjacima, istraživanja pokazuju (Lalić, 1999) usku povezanost velikog broja faktora sa pojavom

konfliktnog ponašanja: zanemarivanje od strane roditelja, neadekvatni učitelji, neprihvatljiva realnost, rat, konzumiranje droge, proces implementacije u vršnjačku grupu, afirmacija od strane vršnjačke grupe, uspostavljanje dominacije, trendovi, frustracija. Neadekvatna interpersonalna komunikacija se takođe svrstava u red uzroka, bez obzira da li kao takva dominira u okviru porodice, škole ili u vršnjačkim grupama.

Petrović (2010) navodi brojna istraživanja čiji je predmet proučavanja usmeren na analizu konflikata kod dece i učenika. Najvažnije pitanja kojima se istraživači pri tom bave je njihova frekvencija, inicijalne teme konflikata, povezanost sa sociokognitivnim funkcionisanjem, strategije prevladavanja, ishodi. Kada su u pitanju frekvencija, trajanje i intenzitet vršnjačkih konflikata, primetan je pad otvorenih konflikata sa porastom uzrasta i iskustva dece (Petrović, 2010: 224). Kada je reč o učestalosti konflikata između vršnjaka u ranoj adolescenciji, rezultati nekih istraživanja (Noakes & Rinaldi, 2006), govore da je njihovo prosečno pojavljivanje jednom nedeljno, dok drugi autori (Petrović, 2009) smatraju da se konflikti među adolescentima

javljaju i do dva puta dnevno. S obzirom na navedena mimoilaženja u mišljenjima autora, može se pretpostaviti da ona proističu iz razlika u shvatanjima konflikata, iz kojih proističu i razlike u percepcijama njihovog intenziteta.

Razlozi pokretanja konflikata među adolescentima su brijni, a primetno je da se sve ređe tiču fizičke okoline odnosno posedovanja materijalnog, dok su konflikti zbog kontrole socijalne okolineanija sve češći (Shantz, 1987). Podaci istraživanja koje je sprovedeno u Srbiji pokazuju da do konflikta sa vršnjacima najčešće dolazi zbog zadirkivanja, neumesnih šala, provociranja, vređanja, ogovaranja i nepoštovanja razlika u mišljenju (Petrović, 2010: 225). Navedena ponašanja su u zakonskom okviru definisana kao oblici vršnjačkog nasilja, a s obzirom na štetnost posledica koje nose, imperativ škole je ulaganje u prosocijalni razvoj učenika, odnosno razvijanje strategije učenja upravljanja konfliktima i prevencije vršnjačkog nasilja.

Značaj konflikata u detinjstvu i adolescentnom dobu, prepoznao je, istraživao i pokušao da prevenira veliki broj naučnika i praktičara iz oblasti obrazovanja, o

čemu govori i postojanje brojnih programa prevencije konflikata i vršnjačkog nasilja. Opšti cilj tih programa je učenje veština upravljanja konfliktima, koje doprinosei konstruktivnom rešavanju sukoba. Jedan od pristupa u učenju veština za upravljanje i prevladavanje konfliktima je konstruktivistički, koji se temelji upravo na verovanju da se proces učenja veština za njihovo prevladavanje odvija putem konstrukcije i rekonstrukcije znanja učenika i rezultat je misaonih procesa tokom ukupnih interakcija u sociokulturnom kontekstu (Milutinović, 2011). S obzirom na to, za pravac razvijanje konfliktnih situacija i njihov ishod zaslužni su svi sistemi u kojima dete živi, ne samo škola, ali se posebno apostrofira odnos i ponašanje nastavnika prema učenicima koji u svom ponašanju imaju agresivni potencijal u konfliktnim situacijama. U tom smislu, zadatak škole se ogleda u realizaciji aktivnosti koje podrazumevaju učenje životnih veština koje će se pozitivno reflektovati na međuvršnjačke odnose, posebno na razvoj interpersonalne komunikacijske kompetencije. Pri tom, interpersonalna komunikaciona kompetencija se definiše kao „stupanj u kojem su nečija ponašanja primerena situaciji i tako omogućuju osobi da ostvari

svoje individualne i relacijske ciljeve“ (Reardon, 1998: 72). Bez izgrađenih odgovarajućih prosocijalnih kompetencija pojedinac će imati teškoće u komunikaciji koje mogu dovesti do osećaja odbačenosti i stvaranja odbrambenih mehanizama u vidu agresivnog konfliktnog ponašanja. U kontekstu razumevanja drugih ljudi i njihovih potreba i Gardner (Gardner, 1984) govori o socijalnoj i emocionalnoj inteligenciji, zatim o empatiji i altruizmu, kao i o socijalnoj podršci. Postupke u skladu sa navedenim pojmovima neophodno je implementirati u vaspitno-obrazovni proces u cilju razvijanja kognitivne i socijalne kompetencije učenika, veština rešavanja problema, autonomije i građenja pozitivnog identiteta.

Pored aktivnosti u okviru primarne prevencije, usmerene na onemogućavanje delovanja rizičnih faktora i sprečavanje konflikata koje vode u nasilje, neizostavno je intenzivnije delovanje škole i u oblasti sekundarne prevencije (fokusiranje na identifikaciju učenika čiji su sukobi rizici za pojavu vršnjačkog nasilje), kao i u oblasti tercijalne prevencije (zaustavljanje već postojećeg konfliktnog stanja sa primesama agresije).

Kada je reč o značaju i ulozi škole u celini, u prvom redu treba istaći značaj i ulogu nastavnika koji planiraju i realizuju preventivne aktivnosti, a u čijem fokusu treba da bude podizanje nivoa samopouzdanja, jačanje empatije, učenje nenasilnog rešavanja problema i sukoba, kao i razvijanje socijalnih i komunikacijskih veština (Popović, 2019). Ključna uloga nastavnika koji u saradnji sa stručnim saradnicima rade na uspostavljanju i održavanju saradničkih odnosa među učenicima, ogleda se pre svega u uspostavljanju pozitivne nastavne klime i podizanju nivoa sveukupne kulture školskog života koja uključuje i ostvarivanje partnerskog odnosa sa porodicom. Strateško planiranje razvijanja veština sa upravljanje konfliktima mora predstavljati postepeni, sistematski i kontinuirani proces čiji će početni korak biti baziran na analizi opšteg stanja u toj oblasti. Prioritetni cilj u procesu zaustavljanja sukoba koji vode u nasilništvo je razvijanje prosocijalnih vrednosti kod učenika. U takvim situacijama upravljanje vršnjačkim interakcijama je veoma važno, jer se učenici nalaze u poziciji suočavanja sa različitim perspektivama vršnjaka, što dovodi do učenja veština

nenasilne komunikacije, do usklađivanja, ali i do saradnje i dalje do zajedničkog delovanja.

Razvijanje veština za upravljanje konfliktima stoga ne treba da bude aktivnost ograničena na određene realizatore, nastavne predmete ili sadržaje, već unošenje promena treba da bude uključeno u svakodnevnu rutinu svih nastavnika na svakom času, u svim odeljenjima i razredima. Sveukupno delanje treba da vodi stvaranju pozitivne klime i prosocijalnog ponašanja (briga za druge, empatija, saradnja, pomaganje, samokontrola, ljubaznost), razvijanju stavova, uverenja, načela, odnosa prema drugim vršnjacima, učenju socijalnih i komunikacijskih veština, razvijanju ličnog i grupnog identiteta, interesovanja, odnosa prema znanju, nauci, društvu i sl.

U ostvarivanju navedenog poželjnog stanja, škola doprinosi kvalitetnim vaspitno-obrazovnim radom, pozitivnom komunikacijom između nastavnika i učenika, angažovanjem u pravcu podsticanja svih učenika na aktivnosti u skladu sa njihovim potencijalima i interesovanjima. Redovno pohađanje nastave, korekcija radnih uslova, unapređivanje nastavnog procesa, uključivanje učenika u planiranje i programiranje školskih

aktivnosti, rad nastavnika baziran na poverenju, uz međusobno uvažavanje u odnosu sa učenicima, su takođe važne komponente upravljačkog procesa konfliktima i prevladavanja negativnih posledica.

Pored navedenih ponašanja i kontekstualnih prilika koje deluju protektivno na razvoj konfliktnih situacija sa pozitivnim ishodom, neka ponašanja nastavnika se mogu očitati kao rizik za pojavu konflikata, ali i njihov razvoj koji rezultira negativnim posledicama, odnosno nasilnim ponašanjem sukobljenih strana. Učenici se najčešće „razbesne“ u kontaktu sa nastavnicima koji ne drže datu reč, sa različitim frustracijama dolaze na nastavu i reflektuju ih u ponašanju prema učenicima, ne poštuju mišljenja učenika i poverenje koje im je učenik ukazao, neobjektivni su prilikom procesa vrednovanja i ocenjivanja, na šta su učenici posebno osetljivi i slično.

Pedagoška klima zato mora biti kreirana tako da se u školskom ambijentu učenici osećaju sigurno, poštovano, prihvaćeno, slobodno, u kome se poštuju pravila i standardi ponašanja, potrebe i osećanja drugih. Razvoj altruizma, empatije i osećaja samopouzdanja kod učenika,

nastavnici i ostali odrasli u školi, najbolje mogu postići zauzimanjem perspektive učenika.

Pored poželjnih osobina koje treba da poseduje svaki nastavnik: strpljivost, komunikativnost, empatija, doslednost, samouverenost i sl. (Relja, 2006), za razvoj pravilne interpersonalne komunikacije u nastavnom procesu, ističe se značaj trostruke uloge nastavnika (Krnjajić, 2002). Pre svega, nastavnik mora kontrolisati dozvoljenu slobodu učenika, da ne bi prerasla u ponašanje koje ugrožava druge. Zatim, imajući u vidu da učenici svoja interpersonalna iskustva grade na osnovu odnosa nastavnik-učenik i učenik-učenik, nastavnik treba da stvara nastavne situacije sa ponudom realnih i iskrenih odnosa i na kraju da deluje kao posrednik i katalizator u eventualnim konfliktima i kanališe ih u konstruktivno rešavanje sukoba (Ibid).

Takođe, tokom nastavnog procesa, nastavnik treba da teži da u što većoj meri podstiče dijalog i diskusiju među učenicima, u cilju podsticanja razmene mišljenja i udruženog razumevanja problema, uz poštovanje gledišta svakog učesnika (Popović, 2018). Na taj način, učenici uvežbavaju komuniciranje praćeno poštovanjem potreba i

osećanja svojih vršnjaka, uče da slobodno, ali argumentovano iznose svoja mišljenja, bez uvreda i neprijatnosti. Na taj način je dakle moguće prevladavanje konflikata koji bi mogli da prerastu u ozbiljno obračunavanje.

Najpogodnije učenje u školi, koje ide u susret razvijanja veština za upravljanje konfliktima se prepoznaje u odrednicama kooperativnog učenje, jer dozvoljava kvalitetniju interaktivnost među učenicima. Najdominantnija forma takvog učenja je edukativno-psihološka radionica, koja pruža priliku da uz odgovarajuće sadržaje, učenici mogu učiti osnovna pravila reagovanja u konfliktnim situacijama, savladavanje emocija i reakcija (posebno ljutnje i besa), a takođe doprinosi i aktiviranju učenika na planu kreiranja atmosfere uzajamne tolerancije, razumevanja, uvažavanja, pomoći. To je ujedno forma u kojoj se kreira atmosfera koja doprinosi međuvršnjačkoj saradnji, poštovanju individualnosti i različitosti, razvijanju drugarstva, razumevanju drugog i drugačijeg, razvijanju kreativnosti i zajedničkog stvaranja i ne ostavlja prostor za razvijanje konflikata sa negativnim ishodom (Popović, 2019).

Zaključak

Problematika konfliktnih situacija ponašanja koja rezultiraju nasiljem ima tendenciju rasta i razvoja pojavnih oblika, zbog čega mogućnosti prevazilaženja takvih situacija postaje sve aktuelnija tema u okviru naučnih i stručnih rasprava. S obzirom na to da se posledice njihovog neadekvatnog razrešavanja u sve većoj meri odražavaju na individualni razvoj i društvenu stabilnost, neophodno je pojačati mere primarnog preventivnog delovanja u celokupnom sistemskom okruženju. Efekti interventnog delovanja, koliko god bili pozitivni, doživljene posledice ne mogu izbrisati, što takođe govori u prilog značaja primarne prevencije nasilja koje nastaje najčešće u školskom sistemu neadekvatnom interpersonalnom komunikacijom i usvaja se dalje kao princip ponašanja i u svim drugim sistemima. Stoga je posebno važno ukazati na neophodnost razvijanja prosocijalnih veština i podsticanja poželjnih oblika ponašanja kod dece od najranijeg uzrasta, jer je takav pristup daleko delotvorniji od rada na unapređivanju kvaliteta komunikacije i socijalnih odnosa onda kada dođe

do manifestacije negativnih posledica konfliktnih ponašanja.

Literatura:

- Botvin, G. J., & Murray, F. B. (1975) The efficacy of peer modeling and social conflict in the acquisition of conservation. *Child Development*, 46 (3), 796-799.
- Deutsch, M. (1949) A theory of cooperation and competition. *Human Relations*, 2, 129–152.
- Fulgosi, A. (1983) *Psihologija ličnosti, teorije i istraživanja*. Zagreb: Školska knjiga.
- Galtung, J. (2010) *A Theory of Conflict - Overcoming Direct Violence*. TRANSCEND University Press.
- Gardner, H. (1984) *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. New York: Basic Books.
- Krnjajić, S. (2002) *Socijalni odnosi i obrazovanje*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Lalić, D. (1999) Neki socijalni aspekti nasilničkog ponašanja među mladima: U: (prir: H. Vrgoč) *Agresivnost (nasilje) u školi*. p p 43-53. Zagreb, Hrvatski-pedagoško-književni zbor.

- Milutinović, J. (2011) Socijalni konstruktivizam u oblasti obrazovanja i učenja. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 43, (2) , 177-194
- Mitchell, C.R. (1981) *Struktura međunarodnog konflikta*. Basingstoke: Macmillan.
- Noakes, M. A., & Rinaldi, C, M. (2006) Age and gender differences in peer conflict. *Journal of Youth and Adolescence*, Vol. 35, p p 881-891.
- Petrović, D. (2009) Specifičnosti vršnjačkih konflikata u adolescenciji. *Psihologija*, 2, 221-238.
- Petrović, J. (2010) *Karakteristike i uloga konflikata u adolescentnim vršnjačkim grupama*. Doktorska disertacija. Univerzitet u Novom Sadu: Filozofski fakultet.
- Popadić, D., Plut, D., Kovač-Cerović, T. (1996) *Socijalni konflikti: karakteristike i način rešavanja*. Beograd: Most.
- Popović, D. (2018) Uticaj ostvarenosti autonomije nastavnika na autonomiju učenika, U: M. Kulić (ur.) *Nauka i stvarnost* 2, (str. 152-169). Pale: Filozofski fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu.

- Popović, D. (2019) *Porodica i škola u prevenciji vršnjačkog nasilja*. Novi Pazar: Državni univerzitet u Novom Pazaru.
- Reardon, K. K. (1998) *Interpersonalna komunikacija*. Zagreb: Alineja.
- Relja, J. (2006) Kako se učenici osećaju u školi. *Život i škola*, 15-16, 87-96
- Rot, N. (1994) *Osnovi socijalne psihologije*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Rot, N. (2004) *Znakovi i značenja*. Beograd: Plato.
- Savović, B. (2002) Disciplinski problemi u osnovnoj školi-mišljenja nastavnika, *Zbornik instituta za pedagoška istraživanja*, 34, 259-270.
- Shantz, C. U. (1987) Conflicts between children. *Child Development*, 58 (2), 283–305.
- Stajić, Lj., Mijalković, S. & Stanarević, S. (2006) *Bezbednosna kultura mladih. Kako živeti bezbedno*. Beograd: Draganić.
- Štajnerberger, I., Čolak, B. & Milojković, N. (2006) *Kako prepoznati zlo u sebi i drugima*. Beograd: Plato.